

หลักการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนา

Buddhist Human Communication Principles

ประทุม ฤกษ์กลาง

บทคัดย่อ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของพระพุทธองค์ซึ่งกำเนิดมานานกว่า 2546 ปี ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวตะวันออก หลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้ครอบคลุมถึงเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ทั้งในด้านการรับรู้ การพูด การฟัง การเปิดรับการสื่อสาร การคิดและการเชื่อ ซึ่งหลักการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการสื่อสารยุคปัจจุบัน จัดเป็นหลักการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร และส่งเสริมให้เกิดจริยธรรมในการสื่อสาร

ABSTRACT

Buddhism is the religion of Buddha which was founded over 2546 years ago. Buddhist principles have influenced the way of life of eastern world people. The Buddha has taught the principles of human communication in many ways such as the principle of perception, talking, listening, exposing, thinking and believing. The Buddha's communication principles can be applied to many communication situations and can lead to effectiveness and ethic in communication.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมานานกว่า 2546 ปี เป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ จนแทบกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย โดยดั้งเดิมชนชาติไทยได้นับถือพุทธศาสนามหายานมาก่อน ต่อมาภายหลังให้หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทหรือหินยาน พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยในทุกๆ ด้าน เป็นฐานหรือรากเหง้าที่มาแห่งวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาวรรณกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนการเมืองการปกครอง

ศาสนาพุทธเป็นปัญญาตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อก่อน พ.ศ. 45 ปี เป็นศาสนาที่เน้นหลักของเหตุและผล ซึ่งอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักวิทยาศาสตร์ บิดาแห่งฟิสิกส์ยุคใหม่ ได้กล่าวว่า ศาสนาในอนาคตนั้นเป็นศาสนาของจักรวาล จะต้องมองข้ามพระเจ้าที่เป็นตัวตนหรือลัทธิต่างๆ จะต้องมาจากประสบการณ์ จิตวิญญาณ ต้องมาจากความเป็นธรรมชาติ เป็นเหตุผล เป็นวิทยาศาสตร์ และศาสนาที่ตรงกับคำจำกัดความนี้มากที่สุด ก็คือ ศาสนาพุทธ และถ้าจะมีศาสนาใดที่จะเข้ากันได้แนวคิดของวิทยา-

ศาสตร์ ศาสนานั้นก็คือ ศาสนาพุทธ (กัลยาณมิตร, 2544, หน้า 184) ซึ่งแสดงให้เห็นคุณค่าความเป็นเหตุผลและหลักการของพุทธศาสนา

นิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ใหม่ที่สนใจในเรื่องของการสื่อสารทุกรูปแบบของมวลมนุษย์ หลักการที่สั่งสอนเล่าเรียนกันในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ล้วนเป็นแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการชาติตะวันตก แต่กลับไม่สนใจในหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่มีมาก่อน และรับการยกย่องว่าเป็นวิทยาศาสตร์ ตลอดจนเป็นศาสนาที่เป็นแก่นแท้ของวิถีชีวิตคนไทย ในบทความนี้จึงพยายามจะรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่เกี่ยวข้องกับหลักการสื่อสาร แต่จะเน้นที่การสื่อสารประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารด้วยการพูดเป็นหลักใหญ่ เพราะในยุคพระพุทธองค์ยังไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารเกิดขึ้น หลักการสื่อสารตามแนวศาสนาพุทธนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ให้การสื่อสารเพียบพร้อมไปด้วยคุณภาพและคุณธรรม

กระบวนการและช่องทางการสื่อสารตามหลักพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าสมณโคดม ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ได้ทรงอธิบายเรื่องของบุคคลไว้ว่า (วิริยุต วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, ม.ป.ป., หน้า 543-548)

บุคคลประกอบด้วยส่วนประกอบ 5 ประเภท เรียกว่า ธรรมว่า เบญจจันท์ คือ (พระธรรมปิฎก, 2538, หน้า 16-29)

รูป (Corporeality) ได้แก่ รูปธรรมทั้งหมด ร่างกาย และพฤติกรรม

เวทนา (Feeling) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

สัญญา (Perception) ได้แก่ ความหมายรู้ (ในทางนิเทศศาสตร์ เรียก การรับรู้) คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้

สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งจะปรุงแต่งและแสดงออกทางกายทางวาจา หรือเป็นเครื่องปรุงของจิตของความคิดซึ่งนำไปสู่ปัญญา (Wisdom or Understanding)

วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

โดยสรุปบุคคลประกอบด้วยรูปและนาม (วิริยุต วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, ม.ป.ป., หน้า 543-548)

รูป คือ รูปธรรมหรือร่างกายมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และหมายถึง รูปธรรมที่เข้ามาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ส่วนของตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เรียกว่า อายตนะภายใน ส่วนรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เรียกว่า อายตนะภายนอก อายตนะ แปลว่า แคนต่อเชื่อม

ตา สัมผัส รูป

หู สัมผัส เสียง

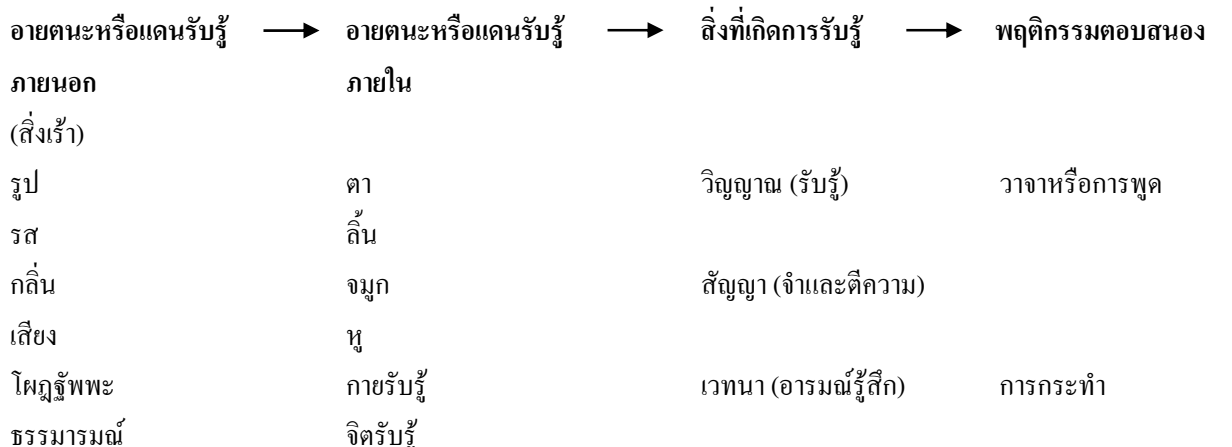
จมูก สัมผัส กลิ่น

ลิ้น สัมผัส รส

กายสัมผัส โผฏฐัพพะ (หมายถึง สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย ได้แก่ ความร้อน ความเย็น ความแข็ง ความอ่อน)

ใจสัมผัส ธรรมารมณ์ (หมายถึง สิ่งที่เกิดเรื่องราวต่างๆ ที่ระลึกได้เกี่ยวกับสิ่งที่พบหรือรับรู้ทางหู ตา จมูก ลิ้น และกาย และปรากฏขึ้นทางใจ)

กระบวนการดังกล่าวสามารถแสดงเป็นแผนภาพดังนี้ (พัฒนาจากวิริยุต วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, ม.ป.ป., หน้า 548)

กระบวนการรับรู้ของมนุษย์ตามหลักธรรมพระพุทธองค์ สรุปง่ายๆ ได้ดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2538 หน้า 37)

อายตนะ	+	อารมณ์	+	วิญญาณ	=	ผัสสะ	เวทนา
ช่องทางการรับรู้		สิ่งที่ถูกรับรู้		ความรู้		การรับรู้	ความรู้สึกต่ออารมณ์

ซึ่งหลักคำสอนในเรื่องบุคคลนี้ทำให้เข้าใจกระบวนการของการสื่อสารด้วยการพูดของบุคคล ซึ่งมีแบบจำลองของนักวิชาการตะวันตกท่านหนึ่งคือ เบอร์โล (Berlo, 1960) ที่ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกันว่า กระบวนการสื่อสารของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อ (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งเรียกย่อๆ ว่า S-M-C-R Model โดยเฉพาะในส่วนของช่องสารในการสื่อสารของมนุษย์ ที่เหมือนกับของพระพุทธองค์มาก กล่าวคือ เบอร์โล แนะนำช่องสารในการสื่อสารของมนุษย์ ได้แก่ ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวสัมผัส ที่เป็นช่องทางสำหรับการรับเข้าและส่งออกของการสื่อสาร แต่แนวคิดของพระพุทธองค์เกิดขึ้นก่อนเบอร์โลนับ 1503 ปี และแนวคิดของพระพุทธองค์ทรงล้ำลึกกว่ามาก โดยได้เสนอลึกไปถึงส่วนที่ไม่ใช่แต่เฉพาะส่วนของรูปธรรมเท่านั้น แต่ทรงเสนอล้ำไปถึงการรับรู้ผ่านนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันได้แก่การรับรู้ทางใจไว้ด้วย ในขณะที่เบอร์โลเสนอไว้เพียง ตา หู จมูก ลิ้น ผิวสัมผัส (เทียบได้กับกายในนัยของพระพุทธเจ้า) ซึ่งความรู้ที่รับรู้มาจากทางมโนทวารหรือใจ นี้เองที่เรียกตามแนวอภิธรรมว่า ธรรมหรือธรรมารมณ์ (พระธรรมปิฎก, 2538, หน้า 46) ประกอบด้วยเวทนาขันธ์ (ความรู้ต่อเวทนา) สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ อนัตตสนธิปฏิบัติรูป (รูปที่เห็นไม่ได้ กระทบหรือถูกต้องไม่ได้) และอสังขตธาตุหรือนิพพาน

สำหรับในหลักการสื่อสารทั่วไป ในยุคพระพุทธองค์ยังไม่มีสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสาร มีเพียงการสื่อสารด้วยการพูดและการเขียนเท่านั้น หลักการสื่อสารที่พระองค์ทรงสั่งสอนจึงเน้นไปที่การพูด การฟัง แต่หลักการต่างๆ ที่พระองค์ทรงสั่งสอนดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ สามารถนำไปพัฒนาประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารในทุกรูปแบบ เช่น การรายงานข่าว การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ

หลักการพูดตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนหลักการพูดในหลายประการดังนี้

การพูดที่ดีและไม่ดี

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพาลบัณฑิตสูตร ทรงชี้ให้เห็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิตคือ มีการ

พูดถ้อยคำที่ดีที่ตนเคยพูดมาเป็นปกติ ซึ่งวจีกรรมหรือการพูดของบัณฑิตจะเป็นวจีกรรมที่สุภาพดีงาม ซึ่งมีลักษณะ 4 ประการคือ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 165-166)

1. พูดคำจริง คือ คำพูดแน่นอนและคงที่ รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา
2. พูดคำสมานไมตรี คือ พูดคำสุกไมตรีและพูดคำประสานสามัคคี พูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักให้รู้จักกันและพูดชักนำคนที่รู้จักกันให้ชอบพอกัน พูดชักจูงคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน
3. คำไพเราะ คือ คำพูดที่ดูดีและคำพูดอ่อนหวาน ถ้อยคำออกมาจากน้ำใจใสสะอาดของผู้พูด พูดเข้าใจผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งจัดเป็นคำพูดดูดี พูดให้กำลังใจ ทำให้ผู้ฟังชื่นบาน
4. พูดคำพูดที่มีประโยชน์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนว่าคำพูดมีประโยชน์ คือ คำพูดมีเหตุผล มีหลักฐานยืนยัน ผู้อื่นคัดค้านไม่ได้

พระองค์ได้ทรงแสดงลักษณะการพูดที่ไม่ดีของคนพาลในจตุกนิบาตอังบุตรนิกายว่ามีลักษณะดังนี้คือ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 162-163)

1. คนพาลชอบเหยียดโทษของคนอื่น
2. คนพาลไม่ชอบยกคุณงามความดีของคนอื่น
3. คนพาลไม่ชอบเผยโทษของตน
4. คนพาลชอบบอวคุณงามความดีของตน

นอกจากนี้คนพาลมีลักษณะการสื่อสาร คือ ชอบแนะนำสิ่งที่มีควรแนะนำ ไม่รู้จักอุบายแนะนำ และแม้พูดดีๆ ก็โกรธ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 163)

พระพุทธองค์ยังได้สอนเรื่องการพูดไว้ในหลักสัมมาวาจาหรือวาจาชอบหรือเจรจาชอบ (Right Speech) ซึ่งเป็นศีลพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไป ซึ่งให้ปฏิบัติดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2538 หน้า 769)

1. ละมุสา เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัจจวาจา พูดคำจริง
2. ละปิสุมวาจา เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงสมัคกรรมวาจา พูดคำสมานสามัคคี
3. ละมรสุวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึง สัตถวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ
4. ละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพื่อเจ้อ รวมถึง อถลันหิตวาจา พูดคำมีประโยชน์

ลักษณะธรรมนี้กล่าวง่ายๆ ก็คือ บุคคลไม่พูดคำเท็จทำให้คนอื่นเสียหาย ไม่พูดส่อเสียดให้คนอื่นเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่พูดคำหยาบให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่น และไม่พูดเพื่อจ้องร้ายสาระประโยชน์ การสื่อสารด้วยสัมมาวาจา ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจกัน (ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสื่อสารและเป็นเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพและความสำเร็จของการสื่อสาร) ใ่วางใจ มีจิตใจสงบ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2518, หน้า 31)

บุคคลไม่ควรพูดปดหรือพูดเท็จ

หลักการสื่อสารที่สำคัญเด่นชัดที่สุดตามแนวพระพุทธศาสนาก็คือ การห้ามพูดเท็จ ซึ่งทรงกำหนดไว้ศีล 5 ข้อที่ 4 ว่า “มุสาวาทา เวระเมณิ สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ”

พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า เมื่อบุคคลยังไม่ละกรรมข้อหนึ่ง คือ การพูดปดทั้งๆ ที่รู้เราข่มไม่กล่าวว่า มีบาปกรรมอะไรบ้างที่ผู้ผู้นั้นจะทำได้ (อติวุตตก 25/243 อังในมหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 52) และผู้ที่มักพูดปด ย่อมตกนรกเหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ (ปัญจกนิบาต อังคุดตนิทาย 22/191 อังในมหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 65)

ขณะเดียวกันทรงกล่าวถึงคุณค่าของการเว้นจากการพูดปดว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรมเว้นจากการพูดปด ย่อมขึ้นสวรรค์

คำว่ามุสา แปลว่า ความเท็จ ได้แก่ การโกหก ซึ่งแสดงออกได้ 2 วิธีคือ ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกซัดๆ และทางกาย คือ การแสดงออกให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น เขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอมทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ สันนิษฐานในเรื่องควรรับ พักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธ ส่วนถือว่าผิดศีลข้อนี้ ผิดทั้งทางกายและวาจา ซึ่งการมุสาหรือเท็จนั้น มี 7 แนวทางด้วยกันคือ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 58-59)

1. ปด ได้แก่ โกหกซัดๆ ไม่รู้ไม่เห็น
2. ทนسابาน ทำผิดจริง แต่กล้าสบานว่าไม่ได้ทำไม่ได้พูด
3. ทำเล่ห์กระเท่ เช่น ทำเป็นคนพิการเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดแล้วให้ทาน
4. มายา แสดงอาการลวงคนอื่น เช่น เจ็บน้อย แต่แกล้งทำเป็นเจ็บหนักมาก
5. ทำเลศนัย พูดเล่นสำนวนให้คนฟังเข้าใจผิด

6. เสริมความ เรื่องมีมูลน้อยแต่พูดให้มากมายขึ้นกว่าข้อเท็จจริง

7. อ้าความ เรื่องมีมูลมาก แต่พูดให้น้อย เช่น รายงานเหตุการณ์ข้อเท็จจริงเพียงบางส่วน เพื่อปกปิดข้อบกพร่อง ส่วนองค์ประกอบของมุสาวาทา (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 59) ประกอบด้วย

1. เรื่องนั้นไม่จริง
2. มีจิตคิดจะพูด
3. มีความพยายามในการพูด
4. มีเจตนาที่จะพูดให้คนอื่นเข้าใจผิด

จะเห็นได้ว่า ศีลข้อนี้สำคัญอยู่ที่เจตนา คือ มีความตั้งใจที่จะพูดให้คนอื่นเข้าใจผิด ส่วนคนอื่นจะเชื่อหรือไม่ ไม่สำคัญ

สำหรับโทษของการละเมิดศีลข้อนี้ ได้แก่ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 60)

1. การพูดเท็จเป็นการทำลายตนเอง
2. การพูดเท็จเป็นการทำลายประโยชน์ของคนอื่น
3. การพูดเท็จย่อมอาจทำลายชาติบ้านเมืองได้
4. คนพูดเท็จข่มไม่มีใครเชื่อ

ด้านเหตุผลในการห้ามไม่ให้พูดเท็จ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 60) ก็เพื่อประโยชน์ต่อไปนี้

1. เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของคนอื่น
2. เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์ต่อกัน
3. เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ
4. คนไม่พูดเท็จย่อมได้รับการเชื่อถืออย่างสูง

พระพุทธองค์ได้แสดงถึงอานิสงส์แห่งการรักษาศีล มุสาวาทาไว้ 14 ประการ ได้แก่ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 60)

1. มีอินทรียั้ง 5 ผ่องใส
2. มีวาจาไพเราะ สละสลวย
3. มีไรฟันเสมอซิดและขาวสะอาด
4. ไม่อ้วนจนเกินไป
5. ไม่ผอมจนเกินไป
6. ไม่สูงจนเกินไป
7. ไม่เตี้ยจนเกินไป
8. ปากหอมเหมือนดอกบัว
9. ได้แต่สัมผัสอันเป็นสุข
10. มีบริวารชนล้วนแล้วแต่ขยันขันแข็ง

11. มีถ้อยคำที่เชื่อถือได้
12. มีถิ่นบางแดงอ่อนเหมือนกลีบบัว
13. มีใจไม่ฟุ้งซ่าน
14. ไม่เป็นอ่าง ไม่เป็นใบ้

บุคคลไม่ควรพูดมาก

พระพุทธองค์สอนว่าไม่ควรที่จะพูดมาก โดยกล่าวว่า คนพูดมากมีโทษ 5 ประการคือ (ปัญจกนิบาท อังคุตตรนิกาย 22/282 อ้างในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 67)

1. ข่อมพูดปิด
2. ข่อมพูดส่อเสียด (คืออยู่ให้แตกร้างกัน)
3. ข่อมพูดคำหยาบ
4. ข่อมพูดเพื่อเอื้อ
5. สิ้นชีวิตแล้ว ข่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต (ความล่มจมตกต่ำ) นรก

บุคคลควรพูดด้วยปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าควรพูดด้วยปัญญา คือ (ปัญจกนิบาท อังคุตตรนิกาย 22/282 อ้างในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 65)

1. ไม่พูดปิด
2. ไม่พูดส่อเสียด
3. ไม่พูดคำหยาบ
4. ไม่พูดเพื่อเอื้อ
5. สิ้นชีวิตแล้ว ข่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

บุคคลไม่ควรพูดมากแล้วไม่ทำ แต่ควรพูดน้อยแล้วทำ

พระพุทธองค์ทรงสอนว่า คนที่พูดถ้อยคำมีประโยชน์ แม้มาก แต่เป็นผู้ประมาท ไม่ทำตามถ้อยคำนั้น ผู้นั้นข่อมไม่ได้มีส่วนแห่งคุณธรรมที่ทำให้เป็นสรวณะ เหมือนคนเลี้ยงโค นับโคให้ผู้อื่น แต่ไม่มีส่วนแห่งน้ำมันโค ฉะนั้น คนที่พูดถ้อยคำมีประโยชน์ แม้น้อย แต่ประพฤติตามธรรม ละคราคะ โทสะ และโมหะได้ รู้อยู่โดยชอบ มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ไม่ถ่อมมั่นในโลกนี้หรือโลกอื่น ข่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณธรรมทำให้เป็นสมณะ

บุคคลควรระมัดระวังการพูดจา

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบว่าคนที่เกิดมีขวานเกิดมาในปากด้วย คนพาลเมื่อกล่าวคำชั่ว ชื่อว่าใช้ขวานนั้นฟัน

ตัวเอง ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรติ ตินคนที่ควรสรรเสริญ ผู้นั้นชื่อว่าใช้ปากเลือกเก็บความชั่วไว้ จะไม่ได้ประสบการณ์ความสุข เพราะความชื่อนั้น (ทสกติบาท อังคุตตรนิกาย 24/185 อ้างในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 77)

หลักการฟัง

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฟังสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เช่น หลักธรรม พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฟังในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ โดยได้ชี้ถึงอานิสงส์ในการฟังธรรม 5 ประการคือ (ปัญจกนิบาท อังคุตตรนิกาย 22/267 อ้างในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 68)

1. ข่อมได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
2. สิ่งที่ได้ฟังแล้ว ข่อมชัดเจนขึ้น
3. บรรเทาความสงสัยเสียได้
4. ทำความเห็นให้ตรงได้
5. จิตของผู้ฟังข่อมแจ่มใส

นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเกี่ยวกับการฟัง การสนทนา ไว้ในหลักธรรม 5 ประการ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2538, หน้า 647)

1. ไม่นึกหมั่นในเรื่องที่เขาพูด
2. ไม่นึกหมั่นผู้พูด
3. ไม่นึกหมั่นตัวเอง
4. ใจไม่ฟุ้งซ่าน ฟังโดยมีจิตหนึ่งเดียว
5. มนสิการ โดยแยกคาย หรือโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็น

หลักในการทำหน้าที่ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ พระองค์ยังได้สอนอีกว่าในการฟังนั้นควรที่จะปฏิบัติ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2538 หน้า 647)

1. ไม่ฟังโดยมีความรู้สึกหลบหลู่
2. ไม่ฟังโดยมีจิตแค้นดี
3. ไม่ฟังโดยคอยจ้องจับผิด มีจิตกระทบกระทั่งต่อผู้แสดง (ผู้พูด)
4. ไม่คิดหมายว่าเข้าใจแล้วในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

ซึ่งหลักการข้างต้นนี้ เบอร์โล (Berlo, 1960, pp. 41-43) ได้เสนอไว้คล้ายๆกันว่า ในการสื่อสาร ผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะสื่อสารได้มีประสิทธิภาพ จะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง ต่อคู่สื่อสาร และต่อเนื้อหาสาร

หลักการเลือกใช้ช่องทางในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร

ในเรื่องช่องทางการสื่อสาร ซึ่งในทางพุทธศาสนาชี้ว่า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พระพุทธองค์ทรงสอนว่าไม่ควรชื่นชมลุ่มหลงมาก เพราะเป็นช่องทางแห่งการเกิดทุกข์ได้ เป็นช่องทางของมาร (สิ่งที่ขัดขวางความคิด ก่อให้เกิดทุกข์) ทรงกล่าวว่า

ผู้ใดชื่นชมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชื่นชมรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) ธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) ผู้นั้นชื่อว่าชื่นชมทุกข์ ผู้ใดชื่นชมทุกข์ ผู้นั้นเรากล่าวว่า ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้ (สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค 18/16,17 อ้างใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 98)

ในที่ใดมีตา มีรูป (สิ่งที่เห็นได้ด้วยตา) มีความรู้แจ้งทางตา มีธรรมที่พึงรู้แจ้ง ด้วยความรู้แจ้งทางตา ในที่ใดมีหู มีเสียง ฯลฯ มีธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) มีความรู้แจ้งทางใจ มีธรรมะที่พึงรู้แจ้ง ด้วยความรู้แจ้งทางใจในที่นั้น ย่อมมีมาร (สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค 18/46 อ้างในมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 99)

นอกจากนี้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังเป็นช่องทางไปยังหนทางของนรกได้ด้วย ทรงกล่าวว่า นรกอันชื่อว่าเนื่องด้วยอาตนะสำหรับถูกต้องอารมณ์ 6 ชนิด ในนรกนั้นบุคคลย่อมเห็นรูปใดๆ ด้วย ก็เห็นแต่รูปที่ไม่น่าปรารถนาไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นแต่รูปที่ไม่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่ เห็นแต่รูปที่ไม่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจ

เขาฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องในโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) ฐะธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) ก็ได้ฟัง ได้ดม ได้ลิ้ม ได้ถูกต้อง ได้รู้แต่สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ดม ไม่ได้ลิ้ม ไม่ได้ถูกต้อง ไม่ได้รู้สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ขณะเดียวกันตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สามารถเป็นช่องทางที่ใช้รับรู้ในสิ่งที่ได้ ทรงสอนถึงสวรรค์ที่ตา หู ว่า

สวรรค์อันชื่อว่าเนื่องด้วยอายคนะสำหรับถูกต้องอารมณ์ 6 ชนิด ในสวรรค์นั้น บุคคลย่อมเห็นรูปใดๆ ด้วย ตาก็เห็นแต่รูปที่น่าปรารถนา ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนา เห็นแต่รูปที่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่ เห็นแต่รูปที่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าพอใจ

เขาฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) ฐะธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) ก็ได้ฟัง ได้ดม ได้ลิ้ม ได้ถูกต้อง ได้รู้แต่สิ่งที่ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ดม ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้ถูกต้อง ไม่ได้รู้สิ่งที่

ปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ (สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค 18/158 อ้างใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539 : 99-100)

ธรรมะข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของกายมนุษย์ทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิสัมผัส (กาย) ใจ สามารถรับรู้หรือรับเข้าซึ่งข่าวสารที่อาจก่อให้เกิดทุกข์ (หรือนรคทางใจ) และสุข (หรือสวรรค์ในใจ) บุคคลจึงควรรู้จักเลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ที่สร้างสุขให้กับตน และควรหลีกเลี่ยงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไร้ประโยชน์ที่จะสร้างทุกข์ให้กับตน ซึ่งนับเป็นหลักการเลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสารของพระพุทธเจ้านั่นเอง

หลักการเลือกเชื่อถือข้อมูลข่าวสาร

พระพุทธองค์ได้ทรงมีคำสอนให้บุคคลเลือกเปิดรับและเลือกเชื่อ ดังนี้ (ชัชวาลน์ อัดพัฒนา, 2523, หน้า 113)

1. อย่าด่วนเชื่อเพราะฟังตามๆ กันมา
2. อย่าด่วนเชื่อเพราะเป็นประเพณีแต่โบราณ
3. อย่าด่วนเชื่อเพราะเป็นข่าวลือ
4. อย่าด่วนเชื่อเพราะมีในคัมภีร์
5. อย่าด่วนเชื่อเพราะเพียงมีเหตุผลตามตรรกวิทยา
6. อย่าด่วนเชื่อเพราะเห็นเพียงลักษณะภายนอก
7. อย่าด่วนเชื่อเพราะเพราะนึกเอาเอาด้วยตนเอง
8. อย่าด่วนเชื่อเพราะตรงกับทัศนคติเดิมของตน
9. อย่าด่วนเชื่อเพราะมีลักษณะน่าเชื่อ
10. อย่าด่วนเชื่อเพราะผู้พูดเป็นครูของตน

นอกจากนี้ได้ทรงสอนหลักการให้เกิดความเชื่อต่อเมื่อ “เมื่อเข้าใจด้วยตนเองว่าอะไรเป็นกุศล เป็นสิ่งที่ดีไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ ทำแล้วได้รับประโยชน์และความสุข ก็ควรยอมรับ” (ชัชวาลน์ อัดพัฒนา, 2523, หน้า 113)

หลักการวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงแยกวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับปัญญา ซึ่งแตกต่างไปจากหลักการสื่อสารของนักวิชาการตะวันตกที่วิเคราะห์ผู้รับสารตามหลักพื้นฐานง่ายๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ เช่น หลักทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences Theory) ของเดอว์เฟลอร์ (De Fleur, 1966 อ้างในพัชนี เขจรธรรมา เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2538, หน้า 185) ที่ให้ข้อคิดว่าบุคคลมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพ สภาพจิตวิทยา ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ แตกต่างกัน

เนื่องจากการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่สำหรับพระพุทธรูปทรงแบ่งบุคคลที่จะสั่งสอนตามระดับปัญหา ซึ่งลึกซึ้งกว่านักวิชาการตะวันตก พระองค์จะทรงแสดงธรรม (หรือสื่อสาร) ตามความเหมาะสมของบุคคล ทรงมองเห็นว่าบุคคลมีความสามารถทางปัญญาแตกต่างกัน เป็น 4 ระดับ คือ (สุวรรณ จันทระจาง, 2540, หน้า 315)

1. อุคฆติตัญญู ได้แก่ ผู้มีภูมิปัญญาที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟังเปรียบเสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ที่ผลิโผล่เหนือระดับน้ำ เติบโตที่บานได้ทันทีเมื่อได้รับแสงจากดวงอาทิตย์

2. วิปจิตัญญู ได้แก่ ผู้สามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติม เปรียบเสมือนดอกบัวที่ชูก้านมาถึงระดับพื้นน้ำรอที่จะโผล่พ้นน้ำในวันรุ่งขึ้นและเตรียมบานเมื่อได้รับแสงตะวัน

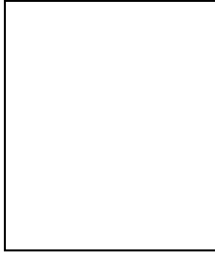
3. เนยยะ คือ ผู้อาจเรียนรู้ธรรมด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การท่องบ่น เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พื้นผิวน้ำเพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป

4. ปทปรมะ ได้แก่ผู้ซึ่งไม่อาจเรียนรู้และเข้าใจในพระธรรมวิเศษ แม้จะฟัง คิด และท่องบ่นอย่างไรก็ตามเปรียบเสมือนบัวที่จมติดอยู่ใต้น้ำ

การสื่อสารจะต้องสื่อให้เหมาะสมกับระดับปัญหาที่แตกต่างกันของผู้รับสาร โดยใช้เทคนิควิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร หลักการพูด การฟัง การเลือกเชื่อ การวิเคราะห์บุคคล ดังที่กล่าวมาล้วนเป็นหลักการที่ล้ำลึกที่สร้างสรรค์ให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ หลักคำสั่งสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระองค์ยังครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณและจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย เป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีและยั่งยืนกับบุคคลอื่นๆ และเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้สังคมทุกระดับทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลก คงไว้ซึ่งสันติสุข

บรรณานุกรม

- จักรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2518) ศาสนา. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2523) **หลักพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระธรรมปิฎก. (2538). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชนี เชจรรรยา. เมตตา วิวัฒนานุกูล. และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2538). **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539) **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน** กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิรุทธ วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ. (ม.ป.ป.) “จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์” ใน **การศึกษาตามแนวพุทธ**. เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย.
- สุวรรณ จันทระจาง. (2540) **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- “อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา” (2544) **กัลยาณมิตร**. พุทธกิจจาน.
- Berlo, D.K. (1960). **The Process of Communication: Introduction to Theory and Practice**. San Francisco: Rinehart Press.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม ฤกษ์กลาง สำเร็จการศึกษา
การศึกษาศาสตรบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
(นิเทศศาสตรพัฒนาการ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษา
ศาสตรบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) เกียรตินิยมอันดับ
สอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช และนิเทศศาสตร-
บัณฑิต (การประชาสัมพันธ์) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลงานทางวิชาการประเภทบท
ความ ได้แก่ ความโปร่งใสในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์
การสื่อสารภายในครอบครัวในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล
การประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การประชา
สัมพันธ์ยุค 2020 เทคนิคการประชาสัมพันธ์การตลาด ยุทธ-
ศาสตร์การสร้างความผูกพันต่อองค์กร บทบาทการสื่อสาร
ต่อองค์กรและการบริหาร